

Dr. SMILJAN JURIN

Redovni profesor u miru, Zagreb

STRATEGIJA GOSPODARSKOG RAZVOJA REPUBLIKE HRVATSKE¹⁾

UDK 330.34(497.13)

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 15.10.1992.

Sažetak

Polazište rada ide za tim da pri definiranju strategije gospodarskog razvoja valja poći od nalaza teorije o determinantama rasta i od poruka empirijskog procesa gospodarskog razvoja iz proteklih 46 poslijeratnih godina.

Analizom prvog ukazuje se na šest ključnih determinanti rasta, s posebnim akcentom na ulogu znanja (odnosno, ljudskog kapitala) i infrastrukture (fizičke i socijalne), a analizom drugog na ulogu konkurencije, ali istodobno i na potencijal države u stimuliranju procesa rasta. Država mora napustiti funkciju proizvodnje i alokacije dobara, jer se ove ostvaruju najbolje kroz tržišnu konkurenciju, ali mora voditi brigu o: unapređivanju infrastrukture, ulaganjima u ljudski kapital i poticanju znanstvenih istraživanja i inovacija koje doprinose porastu opće produktivnosti činilaca. Briga o unapređivanju (fizičke i socijalne) infrastrukture implicira između inoga, kreiranje niz aktivnosti na liniji poticanja razvoja tržišta i konkurentne mikroekonomije, jasnog definiranja i zaštite vlasničkih prava, privlačenja kapitala, otvorenosti i stabilne makroekonomije.

Slijedi, u našem se primjeru kao sastavni element strategije i pretpostavka razvoja nameće ubrzana tranzicija iz "naslijeđenog" komandnog u poduzetničko gospodarstvo i pretvorba društva u cjelini u istinsko "tržišno društvo". Privatizacija "društvenog vlasništva" i aktiviranje financijskog tržišta preduvjet su ostvarivanja te tranzicije, pa je time u mnogome determiniran i izbor modela provedbe privatizacije, odnosno pretvorbe društvenih poduzeća.

Zadnji odjeljak rada bavi se pitanjem odnosa razvoja i kvalitete upravljanja (shvaćenog kao zadaće političke vlasti da rukovodi poslovima nacije), odnosno pitanjem što predstavlja dobro upravljanje - upravljanje koje ne koči, već potiče razvoj.

Ključni pojmovi: strategija, razvoj, rast, modeli rasta, determinante rasta, elementi strategije, privatizacija, upravljanje

1) Ovaj rad je izrađen u siječnju 1992. g. a u okviru Projekta "Gospodarski i sociološki problemi u razvoju Hrvatske", čiju je realizaciju financiralo Ministarstvo znanosti, tehnologije i informatike Republike Hrvatske.

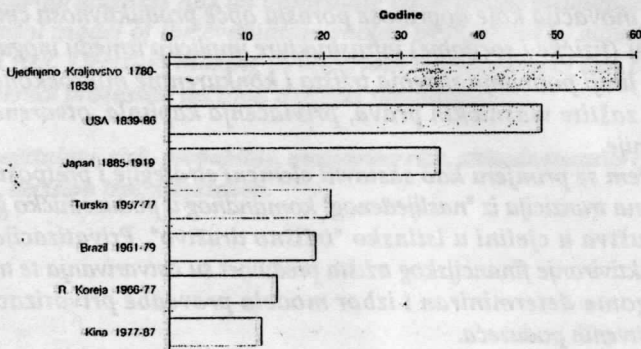
1. PREDMET RASPRAVLJANJA

Svrha je ovog rada: prvo, utvrditi što smo naučili iz teorije o determinantama rasta i koje su pouke četrdesetšest poslijeratnih godina dugog empirijskog procesa gospodarskog razvoja; i drugo, raspraviti pitanje odnosa kvalitete upravljanja i gospodarskog razvoja, što implicira i pitanje kako može ili treba država utjecati na stopu rasta. Nalazi ove analize, čini se, nezaobilazna su podloga znanstvenog pristupa definiranju strategije gospodarskog razvoja. Ovakvu usmjerenost rada sugeriraju, između inoga, slijedeće dvije procjene.

Prvo, empirijski proces gospodarskog razvoja nedvojbeno ukazuje da se iskustva različitih zemalja razlikuju u značajnom smislu. Središnje u ovom osvjedočenju je činjenica da se stope rasta u različitim zemljama mogu razlikovati u dužem razdoblju (Stern, 1991).

Oštri kontrast između očitovanog uspjeha i neuspjeha u primjeru razvoja pojedinih zemalja polazna je konstatacija i nedavno objavljenog Izvještaja Svjetske banke - *The World Development Report 1991*²⁾ U ovom Izvještaju konstatira se da su tokom posljednjih 30 godina zemlje u razvoju skoro udvostručile svoj narodni dohodak i postigle zapažen boljitak u zdravstvu i obrazovanju. Neke od njih udvostručile su prosječne dohotke u mnogo kraćem razdoblju nego što su to postigle industrijske zemlje u ranijim razdobljima njihovog razvoja (vidi Tabelu 1.).

Tabela 1
Razdoblja u kojima su pojedine zemlje udvostručile output per capita

Izvori: Svjetska banka, World Development Report 1991

2) The World Development Report 1991 priredio je tim predvođen Vinold Thomas-om, u koji su bili uključeni: Surjit S. Bhalla, Rui Coutinho, Shahrokh Fardoust, Ann E. Harrison, Daniel Kaufmann, Elizabeth M. King, Kenneth K. Meyers, Peter A. Petri, T. N. Srinivasan i N. Roberto Zaghera. Data i projekcije pripremio je The International Economic Department. Clive Crook bio je glavni redaktor. S. Fischer imao je glavnu ulogu u početnim stadijima pripremanja Izvještaja, a rad je izvršen pod generalnom upravom Lawrence H. Summers-a.

Međutim, istodobno je, usprkos ogromnom tehničkom napretku 20 - tog stoljeća, oko jedne četvrtine zemalja u razvoju doživjelo u posljednjih 30 godina pad životnog standarda. Učinak je: više od jednog bilijuna ljudi (jedna petina svjetskog stanovništva) živi sa manje od jednog dolara dnevno, tj. na razini životnog standarda što su je Zapadna Evropa i USA dostigla prije 200 godina.

Iako nisu sasvim razjašnjeni procesi koji su doveli do tako oštrog kontrasta u razvoju pojedinih zemalja, nalaz je Izvještaja da se mnogo toga može objasniti izrazito različitim državnim mjerama, odnosno različitim strategijama razvoja (vidi i V. Thomas, 1991).

Drugo, u strukturi resursa kojima raspolaže R. Hrvatska kapital je i do sada predstavljao relativno rijetki resurs, Sada, kako ju je u ovom ratu agresor smišljeno, gdje je god mogao, razaranjem i pljačkom lišio osjetnog dijela fizičkog kapitala, relativna oskudnost ovog resursa još je veća. Politička konstelacija, a i izvjesni očitovani trendovi na međunarodnom gospodarskom planu ne daju osnova pretjeranom optimizmu u pogledu opsega mogućeg, za dogledno vrijeme, privlačenja svježeg kapitala u vidu neposrednih ulaganja ili institucionalizirane pomoći i podrške razvoju sa strane Svjetske banke i drugih sličnih joj institucija. Realno je pretpostaviti da za dogledno vrijeme neće biti mnogo novaca za razvoj.

Da valja računati na osjetnu limitiranost kapitala za razvoj i potencijalna financijska ograničenja općenito u preostalim godinama ovog stoljeća, ukazuje i slijedeća usporedba podataka o razmjerima transfera u zemljama u razvoju tokom prošle dekade i projektirane pomoći Svjetske banke tim zemljama u razdoblju 1990 -94. Agregatni netto transferi (izraženi vrijednošću USA dolara iz 1991). Svjetske banke u zemlje u razvoju iznosili su 1980. godine 50 bilijuna dolara. Tokom posljednjih godina, pak, ovi su transferi bili u prosjeku signifikantno negativni. Iz Tabele 2 vidi se da su tokom 1975 - 80 netto transferi Svjetske banke u zemlje u razvoju bili na razini 9 dolara per capita ukupnog stanovništva tih zemalja (u vrijednosti USA dolara iz 1991), a da je projektirano da tokom 1990 - 94 ovi transferi padnu na netto iznos od 2 dolara per capita tog stanovništva. Za veliki broj zemalja u razvoju koje se nisu kvalificirale za povlaštene IDA tokove, bit će negativan tok sa Bankom (vidi L. Summers, 1991).

Tabela 2.
Netto transferi Svjetske banke u zemlje u razvoju
(u milijunima USA dolara iz 1991)

	1975-80	1990-94
Netto transferi		
IBRD	14.290	-13.678
IDA	14.078	22.374
Ukupno netto transfera	28.368	8.696
(u USA \$)		
Netto transferi per capita	9,01	2,05

Izvori: World DEBT TABLES, i drugi izvori Svjetske banke - preuzeti iz L. Summers (1991)

Činjenica da će transferi resursa biti limitirani sugerira da će u nastupajućem razdoblju biti dobro pripremljena strategija ono što će u najvećoj mjeri doprinostiti stvaranju razlika u razvoju i da će se ova strategija morati, mnogo više nego do sada, osloniti na transfer i transformaciju znanja, kako bi ono kompenziralo očekivano pomanjkanje novca za razvoj. Da oskudica novca ne mora umanjiti stopu rasta pokazuje, primjerice, procjena eksperata Svjetske banke da bi porast ukupne produktivnosti faktora u zemljama u razvoju za dvije desetine jednog postotka doprinio više rast njihovog GNP nego 100 milijuna dolara investiranog kapitala uz povijesne stope prinosa (L. Summers, 1991).

Slijedi, u ovoj dekadi općenito, i u primjeru R. Hrvatske posebice, nameće se kao prioritetni zadatak kreiranje i provedba poboljšane strategije gospodarskog razvoja. Ideje će morati kompenzirati oskudnost novca za razvoj. Ideje da, ali kakve? - to je temeljna preokupacija ovog rada.

2. DETERMINANTE RASTA

Pitanje "Šta determinira stopu rasta?" središnji je predmet ekonomije razvoja. Usprkos tome, ono je bilo u okviru formalne ekonomske teorije, popularna tema samo kratki period - od sredine 1950 -tih do konca 1960 -tih, kada dolazi do, skoro dvadeset godina dugog, prestanka profesionalnog interesa za teorijom rasta. Do ponovnog oživljavanja ovog interesa dolazi pod kraj 80 -tih (vidi, npr, Romer, 1986 i 1990, Lucas, 1988, Scott, 1989, te King i Rbson, 1989).

Najveći dio teorije pedesetih i šezdesetih godina nije se bavio politikom rasta, već spoznajom o tome šta determinira rast. Doduše, teorija optimalnog rasta pojavila se sredinom 60 - tih godina (Cass, 1965. Koopmans, 1965, i Mirrlees, 1967), ali je imala ograničen utjecaj i glavni tadašnji prilozi iz te oblasti mogli bi se svesti prije u kategoriju razjašnjavanja logike dinamike optimalizacije nego li primjenjivog sredstva u rješavanju problema aktualne politike rasta. Tokom nekoliko posljednjih godina oživljen je i u ekonomiji razvoja interes o ulozi države i općenito o odnosu upravljanja i razvoja (N. Stern, 1991). Koji su glavni koraci u opisanom procesu spoznaje i koliko je teorija uznapredovala u razjašnjenju determiniranosti rasta output - a per capita?³⁾

2.1. Harrod (1939) je postavio kenzijsku ravnotežu štednja - investicije u dinamički kontekst ustvrđujući da razina investicija, I , daje rast, \dot{K} , kapitala, K . Uzimajući u obzir uvjet ravnoteže: jednakost štednja (S) i investiranja, K , dobija se Harrod - Domarov uvjet

$$\dot{K} / K = s / a \quad (1 - a)$$

gdje $s = S/Y$ ($Y =$ narodni dohodak) i $a = K/Y$.

Alternativna verzija jednadžbe (1 - a) je

3) Sredinom 60-tih objavili su u Economic Journalu Hahn i Matthews (1964) pregled dotadašnjih dostignuća teorije rasta, a nedavno i N. Stern (1991) sa težištem na ostvarenom nakon ovog prvog. Prikaz što slijedi svojevrsan je njihov sažetak.

$$\dot{Y}/Y = s/v \quad (1 - b)$$

gdje je v derivacija omjera kapital - output (ICOR, jednako \dot{K}/\dot{Y}), tako da jednakost dviju stopa rasta implicira jednakost $a = v$

Ova jednostavna teorija bila je i ostala vrlo utjecajna.

Lewis (1954) je vidio problem povećanja stope rasta kao problem povećanja s , što se može postići ekspanzijom nekog progresivnog sektora koji generira profit, pa onda i štednju. Slijedom ovakvog zaključivanja mnoge rasprave o planiranju (na primjer u Indiji) bile su usredotočene na rast stopa štednje i kontrolu ICOR - a (vidi, naprimjer, Gupta, 1989).

Primijetiti je da sama primjena koeficijenta a i v ne implicira i ocjenu o tome da li su, u uvjetima tehnoloških ograničenja, faktori iskorištavani uspješno. Tek raspravom o uvjetima smanjivanja stope kapital - output počinje ispitivanje uloge djelatnosti u razvoju. Kako kapital nije jedini input, ova se rasprava mogla proširiti i na rad i na intermedijalna dobra, što dovodi do problema društvene cost-benefit analize, čija je namjena identificiranje najproduktivnijih investicija sa gledišta društvenog outputa i društvenih oportunitetnih troškova.

2.2. U kasnijim analizama ubrzo se dokučilo da dok je stopa rasta kapitala rastuća, stopa rasta outputa može rasti u kratkom i srednjem roku, dok u dugom roku ova stopa biva limitirana stopom rasta neproizvedenih činitelja, poglavito rada. U uvjetima konstantnih prinosa s obzirom na razmjer i izostanak tehničkog progresa i egzogene ponude rada, stopa rasta outputa determinirana je u dugom roku stopom rasta radne snage, jer dok u kratkom roku rastuće s povećava stopu rasta outputa, u dugom roku ono povećava samo a (u istom omjeru), tako da se na koncu s/a izjednači sa stopom rasta rada. (Naime, iz $\dot{K}/K = s/a > n = \dot{L}/L$ i konstantnih prinosa s obzirom na razmjer slijedi da $\dot{K}/K > \dot{L}/L$, tako da a raste - vidi Solow, 1956). Međutim, prenaplašeno zanimanje za modelima koji omogućuju dugoročni rast outputa per capita, izbacilo je u prvi plan tehnički progres, pa se ovaj činio glavnim izvorom dugoročnog rasta.

2.3. Solow (1957) je pokazao da se rast može dekomponirati primjenom agregatne proizvodne funkcije na doprinose pojedinih izvora, odnosno na stope rasta mjerene udjelima konkurirajućih input - činitelja u ukupnom rastu (tj. prinosima angažiranih činitelja plus izvjesni reziduum (nerazjašnjen ostatak). Ovaj se reziduum obično pripisivao tehničkom progresu, mada je riječ o pozitivnoj razlici između rasta outputa i izmjerenog zbroja rasta inputa, odnosno o rastu ukupne produktivnosti činitelja. Diferencirajući proizvodnu funkciju $Y = F(X_p, X_2, \dots, X_n, t)$ u odnosu na vrijeme, gdje X označava kvantitetu ograničenog inputa i , dobiva se

$$\dot{Y}/Y = \sum \mathcal{L}_i (\dot{X}_i/X_i) + F_t/Y \quad (2)$$

$$\text{gdje } \mathcal{L}_i \equiv (x_i \partial F / \partial x_i) / Y$$

Mada je ova dekompozicija u analitičkom smislu bila vrlo sugestivna, ona sa gledišta praktičnog razjašnjenja rasta nije značila ozbiljni napredak, jer je još uvijek

preostajao veći dio izvora rasta koji je "objašnjavan" egzogeno sa "tehničkim progresom".

2.4. Među modelima koji su pratili endogeno porast produktivnosti činitelja najznačajniji je model *Arrow - a* (1962). Analiza *Arrow - a* primjenom tzv. vintage modela postala je kompleksnija jer je implicirala identifikaciju svakog sastavnog dijela opreme temeljom data njene konstrukcije. Međutim, bit *Arrow - ljevog* pristupa može se jednostavnije izložiti u "nonvintage" verziji utvrđenoj po *Sheshinski - ju* (1967), pa će se tako i ovdje postupiti.

U *Sheshinskijevom* sustavu proizvodna funkcija reprezentativne firme (ima *N* firmi) može se dati izrazom

$$y = F(k, Al) \quad (3)$$

gdje *l* označava u odnosnoj firmi angažiran rad, *A* faktor koji izražava razinu znanja i uzima se da je K^{γ} , gdje $K = Nk$, a $\gamma < 1$. Svaka firma uči (stječe znanje) ne samo iz vlastitih aktivnosti nego i iz aktivnosti drugih firmi. Uspješnost rada ovisi o ukupnim proteklim investicijama sa elastičnošću γ . Na razini gospodarstva u cjelini bit će rastući prinosi, jer će udvostručeni *K* i radna snaga *L* (jednako zaposlenosti) udvostručiti output kod konstantnog *A*, ali povećanje *K*, pored neposrednog utjecaja na output, povećava i *A*. Usprkos tome, za firmu koja djeluje kao da je *A* fiksno, prinosi će biti konstantni. Uzimajući da je \dot{l}/l jednako *n* (stopa rasta *L*) slijedi da *Sheshinski - jev* model (ako je *N* konstantno) ima nepromjenljivo stanje sa konstantnim omjerom kapital - output, gdje i output i kapital rastu po stopi $n/(1-\gamma)$. To je nepromjenljivo stanje stope rasta i kod *Arrow - a* (1962). Odatle i *Arrow* i *Sheshinski* zaključuju: (a) da dugoročna stopa rasta može biti pozitivna samo ako je *n* pozitivno i (b) da ta stopa može biti pod utjecajem politike.

2.5. *Romer* (1986, 1989) je konstruirao model koji daje izrazito različite rezultate u odnosu na ova dva zaključka. Bitna razlika između njegovog i *Arrow - Sheshinski - jevog* modela je što je u *Romerovom* modelu γ određen kao 1. Pretpostavka je njegovog modela da je *l* konstantno, te da *K* sa $\dot{K} = 1$ ostvaruje, na razini ukupnog gospodarstva, konstantne prinose (udvostručeni *K* udvostručuje output)

Sa *Cobb - Douglas* obrascem u (3) u *Romerovom* sustavu $Y = N^{1-\alpha} K^{\alpha}$, a granični proizvod kapitala je $N^{1-\alpha} K^{\alpha-1}$. Intertemporalna optimizacija ostvaruje se izborom potrošnje. Potpuno informirano vodstvo (državna uprava) maksimizira integral funkcije izoelastične korisnosti, $(c^{1-\sigma}/(1-\delta))e^{-\rho t}$, potrošnje per capita, *c*.

Temeljni uvjet optimizacije je izjednačenost granične produktivnosti kapitala i stope opadanja granične korisnosti potrošnje, pa se lako može pokazati da je optimalna stopa rasta $(N^{1-\alpha} p)/\sigma$. Usprkos tome, privatne firme vide granični proizvod kapitala $\alpha N^{1-\alpha} K^{\alpha-1}$ (one uzimaju u (3) *A* kao konstantu), pa ako se je proces intertemporalne optimizacije odvijao kroz privatne odluke potrošača sa istom funkcijom korisnosti, stopa rasta bit će niža $(\alpha N^{1-\alpha} p)/\sigma$. Osim toga, ako je dohodak kapitala bio oporezovan po stopi τ , tada će stopa rasta biti još niža $(\alpha(1-\tau)N^{1-\alpha} p)/\sigma$. Slijedi zaključak: prvo, da je moguć dugoročni rast bez rasta populacije i bez

egzogenog tehničkog progressa i, drugo, da država može mijenjanjem stope τ utjecati na dugoročnu stopu rasta.

2.6. Ima nekoliko vrsta modela koji objašnjavaju endogeno dugoročnu stopu rasta, počev od *Uzava* (1965) i *Shell* (1973) iz ranijeg, do *Romer* (1990) i *Lucas* (1988) iz novijeg razdoblja. Njihov pristup karakterizira polazna teza da tehnički napredak proizlazi iz sektora koji proizvodi ideje koje povećavaju produktivnost. Prema tome, ključna endogena varijabla je ukupnost resursa alociranih u tom sektoru. Ideje proizvedene u tom sektoru mogu koristiti, uz nula troškova u resursima, firme iz drugih sektora, koji proizvode dobra namijenjena potrošnji ili investiranju. Alokacija resursa u sektoru ideja može biti determinirana u optimalnom planu izvedenom iz modela optimalne intertemporalne alokacije potrošnje ili iz ravnoteže tržišnog gospodarstva.

Tržišni rezultat, u ovom slučaju, neće biti optimalan bez intervencije, jer općenito u postupku sa znanjem tržište nije uvijek racionalno (vidi, na primjer, *Spence*, 1984). Privatno, decentralizirano generiranje ideja može se očekivati samo ako je njihovo širenje limitirano (na primjer, sa patentnim pravom) u korist onih koji ih stvaraju u svrhu prodaje po određenoj cijeni. Bez restrikcije, kao što su patenti, nitko ne bi platio za ideju koja je bez zapreke svakome dostupna. U ovim okolnostima, kao i općenito u slučaju eksternalija, znanja, učenja i javnosti ideja, stvara se prostor za intervenciju države, odnosno za politiku koja može imati utjecaja na povećanje stope rasta.

2.7. Iz ovog blic-prikaza vidi se da je teorija rasta isticala tri, međusobno ovisne, determinante rasta: (1) akumulaciju kapitala; (2) ljudski kapital (uključujući učenje) i (3) istraživanje, razvoj i inovacije.

Ove se tri determinante mogu pojmovno sjediniti i izraziti kao povećanje inputa, u okviru kojih su glavni inputi zvani sposobnost (iskustvo + vještina) i znanje. Iz te perspektive može se ići dalje od standardne teorije i dodati (4) menadžment i organizaciju kao čimbenike koji mogu doprinijeti postizanju outputa većeg razmjera sa datim inputima.

Svedu li se ova četiri činitelja na jednu agregatnu razinu, pojavljuju se još dva problema koja mogu značajno utjecati na rezultat: (5) infrastruktura (fizička i socijalna) i (6) alokacija outputa između neposredno proizvodnih sektora. (*Stern*, 1991).

Nedostajanja u infrastrukturi, zajedno sa slabošću menadžmenta i ekonomske organizacije, vjerojatno imaju značajan udio u razlozima očitovane niske produktivnosti činitelja u zemljama u razvoju. Teško je očekivati da će činitelji i biznis djelovati uspješno tamo gdje je ponuda elektroenergije i vode nepouzdana, telefonske i poštanske usluge slabe, a saobraćaj spor, skup i pogibeljan. Ovdje treba pridodati i učinak onog dijela infrastrukture što se naziva socijalnom infrastrukturom, a pod čim se misli više na način na koji se vodi biznis nego na ljudski kapital (u izrazima pismenosti, znanja itd.). Sustav bez izgrađenog poslovnog morala, u kojem pojedinci vide izvor profita u raznim oblicima podvale i/ili gdje je birokracija obstruktivska i/ili gdje vlasnička prava nisu jasno definirana i

pravno zaštićena i sl. može dovesti do neracionalne alokacije resursa, a s tim popraćeni troškovi i distorzije stimulansa mogu konstituirati ozbiljne zapreke rastu (vidi, na primjer, *Platteau, 1990, Reynolds, 1983, Thomas, 1991*).

Slabosti menadžmenta, organizacije i infrastrukture mogu u mnogome objasniti pojavu neproduktivnog djelovanja oskudnog kapitala i zašto pojedine zemlje (kao primjerice Indija u 1960-tim i 1970-tim) nisu u razdobljima u kojima su uspješno povećale svoje stope štednje istodobno ostvarivale i veću stopu rasta, već naprotiv čak negativne stope rasta ukupne produktivnosti činitelja (vidi *Ahluwalia, 1985 i Bruton, 1989*).

Tržišna opća ravnoteža implicira, po definiciji, takvu alokaciju resursa kojom se postiže izjednačenje društvenih graničnih proizvoda u različitim sektorima. To je optimalna alokacija resursa jer se ceteris paribus, nikakvom pralokacijom ne može postići povećanje društvenog graničnog proizvoda u jednom sektoru, a da se istodobno ovaj ne smanji u drugom. Konzekventno, mobilnost resursa i njihovo slobodno, ekonomskim interesom rukovođeno, premještanje iz jednog u drugi neposredno proizvodni sektor može imati značajan učinak na sveukupnu razinu outputa (*Chenery, 1979, i Chenery et al., 1986*).

Slijedi, svi oni institucionalni aranžmani koji impliciraju pojavu izvjesnih distorzija, koje sprečavaju ostvarivanje takve alokacije resursa kojom se društveni granični proizvodi u različitim sektorima izjednačuju, imaju negativan učinak na stopu rasta. Nedavno objavljen rad *Barro - a* (1989 a,b) dokazuje (na uzorku 98 zemalja za razdoblje 1960 - 85) da je rast GNP negativno uvjetovan distorzijom cijena.

Ukratko, šest naprijed opisanih čimbenika bit su dosadašnjih nalaza teorije u tumačenju determiniranosti rasta (vidi *Stern, 1991*). Dodatne dvije napomene, što slijede, smanjit će samo mogućnost eventualnih nesporazuma.

(a) Analiza rasta u biti je analiza srednjeg i/ili dugog roka. Ona se bavi akumulacijom fizičkog kapitala; progresom znanja, ideja i inovacija; rastom populacije; pitanjima kako se činitelji koriste, kombiniraju i kako se s njima gospodari i sl., pa zato i polazi prvenstveno od ponude. U literaturi je, međutim, bio prisutan pretjerani naglasak na dugom roku i tehničkom progresu. Zbog toga, mada se pokrenuta značajna pitanja, postignut je samo ograničen napredak u razjašnjenju razvoja i njegovih determinanti. Izbjegnuti su ili nedovoljno razmatrani neki temeljni srednjoročni problemi i pitanja značajna poglavito za zemlje u razvoju, kao što su uloga menadžmenta i ekonomske organizacije, unapređenja infrastrukture i sektorskog transfera, te značaj vlasništva i konkurencije u promicanju rasta i sl. *Chenery* (1983) pokazuje da je u provedenim analizama za razdoblje 1960 -73 "doprinos" rastu od nerazjašnjenog reziduuma predstavljao još uvijek razmjerno veliku veličinu. U primjeru razvijenih zemalja ovaj je reziduum tvorio općenito više od jedne polovine stope rasta, a u primjeru zemalja u razvoju sa srednjim dohotkom razmjer objašnjenog rasta, input - činiteljima dostizao je oko tri četvrtine stope rasta sa reziduumom koji je "objašnjavao" nešto manje od jedne četvrtine ostvarene stope rasta.

(b) Iz činjenice da je ovdje očitovana potreba za razjašnjenjem determiniranosti rasta bilo bi pogrešno zaključiti da nalazimo i/ili sugeriramo da bi postizanje maksimalno moguće stope rasta trebao biti prvi i temeljni cilj gospodarske politike. Iskustvo je pokazalo da nema garancije da će rast sam po sebi (kvantitativno izražen u tradicionalnom smislu) eliminirati neimaštinu i glad (*Dreze i Sen*, 1990) ili zaštititi okolinu (*Kneese and Sweeney*, 1988).

3. ISKUSTVO RASTA

Teorija rasta stimulirala je dokumentaciju, praćenje i analizu empirijskog procesa rasta. Pionirski rad *Kuznets-a* (1955, 1961, 1963, 1966, 1971) slijedili su značajni doprinosi, primjerice *Solow*, (1957), *Denison* (1967) *Chenery* i *Syrquin* (1975), *Chenery et al* (1986), *Morris i Adelman* (1988), *Renolds* (1983), *Summers i Heston* (1988), *Barro* (1989 a,b) itd., tako da danas postoji obilna sistematizirana i uredno ažurirana dokumentacija, a i na njoj utemeljene vrijedne studije iskustava poslijeratnog razvoja u svijetu i posebice onog u zemljama u razvoju. Kakvi su nalazi ovih istraživanja i studija, odnosno koje su temeljne pouke dosadašnjeg iskustva gospodarskog rasta koje bi trebalo imati u vidu pri definiranju strategije gospodarskog razvoja Republike Hrvatske?

Općenito, može se odmah konstatirati da provedena istraživanja i analize empirijskog procesa rasta potvrđuju ulogu naprijed opisanih šest čimbenika, ukazujući pri tome posebno na ulogu konkurencije, ali istodobno i na potencijal aktivnosti države u stimuliranju procesa rasta kroz, na primjer, brigu o obrazovanju i o infrastrukturi (*Stern*, 1991).

Velika pouka iskustva u 1970 -tim i 1980-tim bila je da su države, koje su pokušavale zauzeti komandne točke njihovih gospodarstava, očitovale dugotrajni silazni trend, stagnaciju rasta i pogoršavajuće gospodarske performace. U okviru provedenih analiza o okolnostima pod kojima su različite upravljačke politike i konkurentna okruženja stimulirala ili spriječavala rast, brojne su studije, na primjer *Kreuger* (1978), dokazivale da su ostvarile veće stope rasta one zemlje, gdje je intervencija države u gospodarstvu bila manja, sa izrazitim primjerom "četiri tigra": Hong Kong, Singapore, Južna Koreja i Taiwan.

Politička poruka bila je jasna: državne uprave moraju napustiti funkciju proizvodnje i alokacije dobara i usluga - aktivnosti koje se najbolje provode kroz tržišnu konkurenciju. Ta se poruka čula širom svijeta i rodila je velikim učinkom. Dovoljno je samo podsjetiti se gospodarskog booma Mexika, velikog porasta poljoprivredne produktivnosti postignutog 1980 -tih u Kini, te pojave radikalnih reformi i započetih procesa tranzicije gospodarstva zemalja bivše Istočne Europe i bivšeg Sovjetskog Saveza iz komandnih u tržišna, pa da se vidi kolika je moć te poruke (up. *Summers*, 1991)

Tržišna poruka bila je nova i ispravna. Međutim, to je samo dio cijele priče. Odstranjivanje države iz gospodarskih aktivnosti nije u primjeru svih gospodarskih aktivnosti sasvim korektan odgovor. Kadkada će trebati pozvati državu da uradi više od onoga što inače mora raditi i da to čini bolje - ostvarujući investicije za

unapređivanje infrastrukture (fizičke i socijalne) koje podupiru zdravi privatni sektor, poduzetništvo, brz rast i doprinose osiguranju socijalne i ekonomske pravednosti. Djelotvorno poduzimanje takvih aktivnosti mnogo je teže nego li njihovo napuštanje, osobito u okruženju ograničenim resursima.

Uvažavajući ove pouke iskustava, Svjetska banka u već navedenom Izvještaju 1991. ističe da se zemlje moraju truditi kreirati slobodno - tržišno okruženje, u kojem država omogućuje slobodno djelovanje tržišta, a intervenira djelotvorno samo kada (i tamo gdje) se tržište očituje neadekvatnim (*Thomas, 1991*). Istodobno *L. Summers*, u uvodnom referatu na godišnjoj konferenciji Svjetske banke travnja 1991, najavljuje da će za nekoliko slijedećih godina u Programu istraživanja Svjetske banke imati značaj vodećeg pitanja - pitanje pomoći vladama da postanu djelotvornije u identificiranju i ispunjavanju središnjih funkcija koje jedino one mogu izvršavati (*Summers, 1991*).

Koje se aktivnosti, dakle, ocjenjuju (i preporučuju) kao one koje će u 90 - tim godinama promovirati brzi gospodarski razvoj? Na eksternoj strani: smanjenje barijera robnoj razmjeni, smanjenje realne kamatne stope i povećano pritjecanje kapitala povećalo bi, zasigurno, razvojna očekivanja svake zemlje. Međutim, koliko će uspješno djelovati pojedine zemlje pod povoljnim općim uvjetima - ili čak usprkos lošim općim uvjetima - ovisit će pretežno o domaćim izvorima rasta. Konzekventno, sa gledišta izbora strategije razvoja ključne su pouke iskustva o potencijalnim domaćim izvorima rasta.

Nalazi istraživanja u primjeru više od 60 zemalja u razvoju kazuju da su promjene u korištenju kapitala i rada dale razmjerno veliki doprinos promjenama u veličini outputa. Međutim, sa stajališta problema koji razmatramo, još značajniji je nalaz da su očitovane razlike u performansama rasta proizlazile u većoj mjeri iz porasta ukupne produktivnosti činitelja, nego li iz razlika u rastu kapitala. Zemlje koje su zabilježile najveće stope rasta bile su zemlje sa najvećim porastom produktivnosti. U zemljama gdje je bilo malo napretka u produktivnosti gospodarski rast je stagnirao (*The World Development Report 1991*).

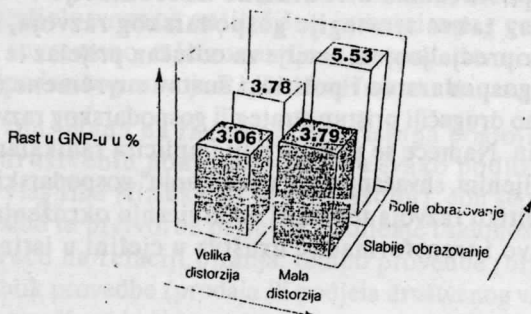
Ali, što vodi porastu produktivnosti? Tehnološki progres - svakako. Međutim, mogućnosti ovoga su višestruko uvjetovane. Na tehnički progres utječu redom: povijest, kultura, sistem edukacije, institucije i primijenjene politike. Tehnologija je difuzna i asimilira se kroz investicije u fizički i ljudski kapital i kroz razmjenu. Konzekventno, investicije u ljudski i fizički kapital + jačanje tržišne konkurencije značajni su potencijalni domaći izvori rasta.

Analize provedenih istraživanja na uzorku 60 zemalja u razvoju za razdoblje 1965-87. g. povezuju porast produktivnosti i outputa sa obrazovanjem i ekonomskom politikom. One pokazuju da školovanje radne snage značajno doprinosi porastu i produktivnosti i outputa, a i da bolja politika okruženja djeluje također u istom smislu. Što više, ta istraživanja pokazuju da pored pojedinačnih učinaka obrazovanja i politike na produktivnost i rast, postoji i interakcijski učinak kad se obrazovanje i politika kombiniraju (vidi Tabelu 3)

Detaljnija analiza investicijskih projekata Svjetske banke potvrđuje značaj kvalitete primijenjene politike okruženja u povećanju uspješnosti investicija. Pokazalo se naime da je konzistentnija stopa prinosa u projektima koji su ostvarivani u uvjetima politike koja je malo poduzimala u smislu distorzije cijena nego li u primjeru projekata provedenih u uvjetima politika što su rezultirale u više distorzija. Bitno poboljšanje u politici, prema nalazima spomenute analize, bilo je popraćeno sa porastom stope prinosa od projekta za 5 - 10 postotnih poena ili sa 50 - 100 postotnim porastom prosječnog prinosa.

Ukratko, iskustvo ukazuje da je pored povećanja kvalitete i kvantitete investicija u ljude, druga vrsta infrastrukture koja čini glavni dio razvojnog

Tabela 3
Politika distorzije, obrazovanje i rast za 60 gospodarstava
u razdoblju 1965-87

Izvori: International Currency Analysis, Inc., various years; World Bank data

programa i koja je u nadležnosti države: kreiranje najboljeg okruženja za porast produktivnosti i poticanje na poduzetničko ponašanje. Ovo implicira niz sinhroniziranih, međusobno konzistentnih (na slobodno - tržišnom pristupu utemeljenih) aktivnosti na liniji poticanja razvoja tržišta i konkurentne mikroekonomije; jasno definiranja i zaštite vlasničkih prava; privlačenja kapitala; otvorenosti; stabilne makroekonomije, te unapređenja upravljanja.

4. ZNAČAJKE I TEMELJNI ELEMENTI STRATEGIJE GOSPODARSKOG RAZVOJA HRVATSKE

Republika Hrvatska u svom postanku kao samostalna i demokratski usmjerena država "naslijedila" je institucionalizirani gospodarski sustav bivše SFRJ utemeljen na "društvenom vlasništvu" i formalno na samoupravnoj a stvarno na

4) Termin "birokratska koordinacija" ovdje se koristi u J. Kornai-ovom (1989, 1990) smislu, što znači da se odnosi na određeni mehanizam kontroliranja i koordinacije gospodarskih aktivnosti koji karakterizira hijerarhijska organizacija kontrole na više razina, ovisnost podređenog nadređenome i obveznom ili čak prisilnom karakteru instrukcija nadređenog.

netržišnog, na tržišno gospodarstvo kompatibilno političkom sustavu suvremene demokracije i stvarno je započetim osvajačkim ratom na Hrvatsku, pred zahtjevima organizacije oružane obrane, stavljen u drugi plan i gotovo odgođen, odnosno zaustavljen. Ratna razaranja agresora uz privremenu okupaciju dijela državnog teritorija, otežanu komunikaciju i oko 700.000 prognanika zadala su težak udarac gospodarstvu Hrvatske i njegovom razvojnom potencijalu. To su tri temeljne značajke stanja od kojih se mora poći pri definiranju naravi i temeljnih elemenata strategije gospodarskog razvoja Republike Hrvatske i koje ovima, što se imaju izvesti iz nalaza teorije i iskustava empirijskog procesa razvoja u svijetu, zasigurno nameću izvjesne "specifične" oznake.

4.1. U zatečenom, kao i općenito u komandnim gospodarskim sustavima tzv. socijalističkih zemalja, politika je, polazeći od datog sustava vrijednosti, oblikovala intervenciju države u gospodarstvu, pa je i strategija gospodarskog razvoja bila koncipirana na pretpostavkama birokratske koordinacije i "upravljanja" gospodarstvom. Narav takve strategije gospodarskog razvoja, razumije se, inkompatibilna je sa opredjeljenjem zemlje za odlučan prijelaz iz netržišnog u tržišno organizirano gospodarstvo i politički sustav suvremene demokracije. Odatle, nameće se bitno drugačiji pristup strategiji gospodarskog razvoja u odnosu na dosada primjenjivan. Nameće se pristup koji implicira radikalno raskid sa, u bivšem sustavu zastupljenim, shvaćanjem o "upravljanju" gospodarskim razvojem i koje će filozofiju i politiku razvoja temeljiti na kreiranju okruženja koje potiče privatno poduzetništvo i transformaciju društva u cjelini u istinsko "tržišno društvo".

Ovo konstituiranje poduzetničkog gospodarstva i "tržišnog društva", međutim, nije jednostavni gospodarski, nego je i politički projekt. Ono implicira, između inoga, rekonceptualizaciju ekonomske (i ne samo ekonomske) teorije i spremnost da se prihvate implikacije takvog opredjeljenja u oblasti prisvajanja uvjeta i raspodjele učinaka u gospodarskoj aktivnosti, kao i druge implikacije u raznim oblastima društvenog života, uključujući i u oblasti upravljanja, odnosno zadaće političke vlasti da rukovodi društvenim poslovima. Uzimajući ekonomsku autonomiju pojedinca, odnosno poduzeća, kao ishodišnu pretpostavku, ovaj pristup dovodi u pitanje ne samo niz pretpostavki sustava koje su tradicionalno tretirane kao neupitne u tzv. socijalističkoj, nego i niz pretpostavki koje su tako tretirane u keynezijanskoj ekonomskoj teoriji, kao što su društveno, odnosno državno vlasništvo, uloga države u gospodarskim aktivnostima i uopće u upravljanju društvenim poslovima.

Svaki, naime, prijelaz sa jednog na drugi gospodarski sustav, pa tako i prijelaz na liberalni gospodarski sustav implicira promjenu preferencija, načina izbora ciljeva gospodarskog razvoja i sredstava za njihovu realizaciju. U liberalnom gospodarskom sustavu neodrživi su ne samo oni načini izbora ciljeva i sredstava za njihovu realizaciju što su bili svojstveni komandnim gospodarstvima sa monopartijskim političkim sustavom, nego jednako i keynezijanski koncept održavanja opće ekonomske ravnoteže i provedbe anticiklične politike kompatibilan gospodarskom sustavu tzv. državnog kapitalizma. Obzirom na njegovu ishodišnu pretpostavku, liberalno - tržišnom gospodarskom sustavu (pa i

prijelazu sa netržišnog na ovaj sustav) adekvatan je koncept koji, suglasno "Keynezijanskoj kontrarevoluciji", premješta težište ekonomske politike sa kratkoročnog reguliranja opsega i strukture potrošnje na strukturalne aspekte i učinke na strani ponude i ističe potrebu ograničavanja i smanjenja javnog sektora, te ostvarivanja što veće alokativne neutralnosti fiskalnog sustava. Koncept koji pretpostavlja povlačenje države iz narodnog gospodarstva i kao dominantnog alokativnog mehanizma, i kao vlasnika i poduzetnika, odnosno nosioca poslovnog rizika i odgovornosti privređivanja.

4.2. Briga o kreiranju okruženja najboljeg za razmah poduzetništva i poticanje porasta ukupne produktivnosti činitelja u nadležnosti je države. U našem primjeru, prva u nizu potrebnih aktivnosti na toj liniji je svakako radikalna promjena zatečene strukture vlasništva - provedba privatizacije društvenog kapitala i aktiviranja financijskog tržišta. Privatizacija društvenog kapitala i aktiviranje financijskog tržišta sa njegovim institucijama pretpostavka je tranzicije zatečenog nedjelotvornog antitržišnog koncipiranog gospodarskog sustava u djelotvorno, suvremeno, tržišno razvijeno, gospodarstvo i zato je sastavni element strategije gospodarskog razvoja Republike Hrvatske danas.

Međutim, mada na razini općeg pristupa postoji suglasnost o potrebi "pretvorbe društvenih poduzeća" tako da svako poduzeće ima jasno pravno definiranog vlasnika (fizičku ili pravnu osobu), čim se pređe na razinu izbora načina provedbe te pretvorbe prisutne su dileme i sklonosti različitim rješenjima. Dileme se kreću na relaciji pitanja: tempo provedbe (brza ili spora i postupna pretvorba), oblik provedbe (prodaja ili podjela društvenog vlasništva), uloga države u procesu provedbe (da li koordinator procesa ili prvi, privremeni vlasnik i/ili inkasator prihoda od prodaje poduzeća), neposredni cilj pretvorbe (maksimiziranje opsega privatizacije ili maksimiziranje akumulacije svježeg kapitala temeljem prihoda od prodaje poduzeća), uvažavanje drugih, izvanekonomskih kategorija i implikacija izbora oblika provedbe ("pravedna" ili "nepravedna" privatizacija) i sl. Lako je uočljiva međuovisnost sadržaja ovih dilema, ali čini se da se njihov krug osjetno sužava ako se jasno razluče uzrok i posljedica, svrha i mogući popratni učinci pretvorbe zatečene vlasničke strukture. Zato slijedimo taj trag.

4.2.1. Provedba privatizacije društvenog kapitala nije sama po sebi cilj, nego se nameće kao izvedena kategorija u funkciji postizanja veće konkurentske sposobnosti i djelotvornosti cjelokupnog gospodarstva kroz povećanu alokativnu djelotvornost kapitala i tzv. X djelotvornost poduzeća. Ona se nameće kao preduvjet i pretpostavka pretvorbe gospodarskog sustava iz nedjelotvornog u djelotvorni gospodarski sustav. Odatle slijedi, da je svako odlaganje i/ili prolongiranje njene provedbe povezano sa velikim društvenim gubitkom što slijedi iz propuštenog učinka alternativne solucije koja omogućuje brži proces transformacije zatečene vlasničke strukture. Taj gubitak, razumije se, ne svodi se jedino na materijalni, gospodarstveni gubitak.

Uz gred i općenito u vezi ove vrste dileme (hitre ili spore reforme), prednost je na strani hitrih reformi, između inoga, što neutraliziraju otpor interesnih grupa koje se suprostavljaju biti promjena i što već barem nekim upadljivijim

promjenama ostvarenim u startu značajno doprinose uspjehu željene provedbe i postizavanju njenog očekivanog učinka, budući da društveni troškovi sporog reformiranja mogu biti vrlo veliki, kao što se pokazalo u primjeru Argentine, Perua, Obale bjelokosti, zemalja Istočne Europe i drugih u protekloj dekadi (V. Thomas, 1991).

Ukratko, u povodu dileme brza ili spora provedba pretvorbe društvenog vlasništva, obzirom na samu svrhu te pretvorbe, proizlazi da, u našem primjeru, prednost pripada brznoj provedbi, tako da u izboru između mogućih alternativnih rješenja prednost imaju ona koja omogućuju što bržu provedbu neophodne promjene zatečene vlasničke strukture.

4.2.2. Iskustvo kazuje da bez pravog transferabilnog privatnog vlasništva i financijskog tržišta sa razgranatim njegovim institucijama, nema poduzetništva ni uspješnog gospodarstva, pa ni potencijalno mogućeg gospodarskog razvoj. I tzv. društveno i državno vlasništvo očitivali su nesposobnost da se reproduciraju na poduzetničkim principima i da istodobno proizvode poduzetnički ambijent i samo poduzetništvo.

Industrijski razvijene zemlje (posebice USA, V. Britaniju i Francusku) u posljednjem desetljeću karakterizira trend reprivatizacije, ne samo državnih poduzeća nego i velikih sistema i javnih institucija (željeznica, pošta, pa čak i javnih zatvora). Ova okolnost upozorava da, i u uvjetima jasno definiranih vlasničkih odnosa, preferencije države ili javnopravne osobe nisu jednake onima u primjeru individualiziranog dioničara, te da je vlasnički pritisak i pritisak financijskog tržišta na poboljšanje unutrašnje djelotvornosti poduzeća u tim primjerima manje uspješan, nego u primjerima djelotvornosti dioničarstva (V. Lang Jurin, 1991).

Iskustva tih zemalja slična su i potvrđuju neke učinke koji su poznati iz teorije javnih poduzeća (vidi, na primjer, P. Curwen, 1986), kao na primjer:

- (a) da je ponašanje menedžera u javnim poduzećima "slobodnije" nego u privatnim poduzećima;
- (b) da kontrolni mehanizmi menedžerskog upravljanja u javnim poduzećima nisu tako jaki kao kod privatnih;
- (c) da je u javnom sektoru osjetljivost na preuzimanje rizika manja (država ne kupuje akcije radi racionalnog očekivanja viših donosa ...);
- (d) da javno poduzeće pored ekonomskih ima i druge socijalne ciljeve, što smanjuje njegovu profitnu usmjerenost i racionalnost u korištenju raspoloživih resursa;
- (e) da je konkurencija na tržištu menedžera slabija nego u privatnom sektoru, jer je neposredna kontrola poduzeća manja, a pritisak tržišta kapitala ne funkcionira i
- (f) da tržišne institucije (posebice tržište kapitala) ne igraju u ovom primjeru važnu ulogu konkurentnih pritisaka na poboljšanje unutrašnje djelotvornosti poduzeća, kao što je to slučaj u primjerima individualiziranog dioničarstva, i sl.

Nalazi novijih istraživanja (vidi, na primjer, A. Boardman and R. Vinning, 1989 i A. Picot and T. Kaulmann, 1989) pokazuju da su javna poduzeća

signifikantno manje djelotvorna od privatnih, te da je privatizacija javnog sektora sastavni element strategije poboljšanja djelotvornosti poduzeća, veće ukupne produktivnosti činitelja i konkurentne sposobnosti gospodarstva u cjelini.

Slijedi, da je neprihvatljivo svoditi (pa ni za privremeno, "u prvom koraku") pretvorbu društvenih poduzeća na pitanje definiranja njihovog vlasnika, jer sa gledišta svrhe pretvorbe društvenih poduzeća i strategije gospodarskog razvoja nije svejedno da li će tom pretvorbom postati vlasnikom poduzeća individualizirani dioničari ili država. Rezultat pretvorbe mora biti: ne širenje, nego ograničavanje i smanjenje javnog sektora - ne promoviranje, već povlačenje države kao vlasnika i kao poduzetnika. Država mora napustiti funkciju proizvodnje i alokacije dobara i usluga jer ova se najbolje ostvaruje kroz tržišnu konkurenciju. Ona mora, pak, više i bolje nego da sada voditi brigu o unapređivanju infrastrukture (fizičke i socijalne), o obrazovanju i uopće ulaganjima u ljudski kapital, te o unapređivanju i stimuliranju znanstvenih istraživanja i inovacija, što podupire razmah privatnog poduzetništva, brz rast i doprinosi osiguranju socijalne i ekonomske pravednosti. To bi ujedno trebalo biti polazište i sastavni element strategije gospodarskog razvoja Hrvatske danas.

4.2.3. Pojava dileme: da li maksimizacija opsega privatizacije ili maksimizacija akumulacije svježeg kapitala temeljem prihoda od prodaje "društvenih poduzeća", pa u biti i dileme: da li prodaja ili podjela društvenog vlasništva (koja je usko vezana sa prvom) proizvod je vilikim dijelom brkanja, odnosno svođenja na jedan, inače u biti dva različita problema: problem pretvorbe društvenog kapitala i problem akumulacije (dakle, formiranja) i privlačenja kapitala.

Prvi problem je u našem primjeru, i općenito u primjeru bivših socijalističkih zemalja, preduvjet i sastavni dio **tranzicije** sa komandnog, antitržišnog organiziranog gospodarskog sustava sa monopartijskim političkim sustavom na liberalno, tržišno organizirano gospodarstvo sa političkim sustavom suvremene demokracije tipa Zapadne Europe. Problem, pak, poticanja akumulacije, odnosno formiranja kapitala i privlačenja kapitala je problem i sastavni element strategije razvoja postojećeg gospodarstva, koji u različitim gospodarskim sustavima može imati različito mjesto i značenje njima svojstvena sredstva.

Konzekventno, ne može se, u našem primjeru, imperativ rješenja prvog problema izjednačavati i/ili brkati sa potrebom rješavanja drugog, niti se može rješavanje prvog ostvarivati isključivo primjenom metoda rješavanja drugog problema. Štoviše, ne može se, u biti mijenjati ni redoslijed koraka u njihovom rješavanju, jer uspješno rješenje prvog (tranzicija, koja pretpostavlja provedbu privatizacije društvenog kapitala) pretpostavka je za uspješno rješavanje drugog problema (razmah poduzetništva i s tim popraćeno formiranje odnosno akumulacija i privlačenje kapitala).

Provedba privatizacije društvenih poduzeća putem njihove prodaje u visini procijenjene vrijednosti poduzeća bila bi u našim uvjetima (što potvrđuje i dosadašnje iskustvo) dug i skup proces. Primjena ovog modela u našem primjeru ne može se pravdati primjenom takvih modela u procesima reprivatizacije državnih

poduzeća što se odvijaju u industrijski razvijenim zemljama, jer ove karakterizira značajna dominacija privatnog vlasništva, tržišno organizirano gospodarstvo sa razvijenim finansijskim tržištem i poduzetničkim ponašanjem, a što sve u nas nije slučaj. Postojeća struktura vlasništva i njom uvjetovan odnos ponude i efektivne potražnje, što se uspostavlja izborom ovog modela pretvorbe društvenog vlasništva, u našem primjeru, nameće prodaji društvenih poduzeća značajke rasprodaje, a procesu pretvorbe, u mnogo primjera, stanja "čekanja" dok se platežno sposobni kupci ne pojave, pa je pitanje da li bi i u kojoj mjeri čist prihod ostvaren prodajom poduzeća kompenzirao društvene gubitke prouzročene prolongiranjem procesa privatizacije i tranzicije, odnosno sve one propuštene učinke što bi uslijedili izborom alternativnog modela pretvorbe koji omogućuje bržu privatizaciju društvenog kapitala.

Jedna od temeljnih kategorija ekonomskog kalkulusa je oportunitetni trošak, po kojem se uvijek u slučaju više alternativa svrsishodnost (odnosno učinak) jedne procjenjuje uzimajući u obzir propuštenu ekonomiju što slijedi iz odricanja izbora drugog mogućeg rješenja. U ovom primjeru riječ je o različitim modelima pretvorbe koji pretpostavljaju različito vrijeme njene provedbe do razine individualiziranog dioničarstva i transferabilnog privatnog vlasništva. Svako odgađanje takve vlasničke pretvorbe implicira odugovlačenje procesa tranzicije sa dokazano nedjelotvornog u potencijalno djelotvorni gospodarski sustav. Odatle pri odluci o izboru modela provedbe privatizacije putem prodaje društvenih poduzeća, odnosno dionica valja procijeniti u kakvom su odnosu veličina gubitaka (propuštene ekonomije) izazvanih odugovlačenjem pretvorbe radi inzistiranja na punoj naknadi "procijenjene vrijednosti" ili na nekoj drugoj veličini naknade (koja bi se teoretski mogla postići pri drugčijem odnosu ponude i potražnje i drugim okolnostima) i veličine očekivanog prihoda od prodaje.

4.2.4. Zakon o pretvorbi društvenih poduzeća (1991), iako se je općenito uzev opredijelio za model pretvorbe temeljem prodaje poduzeća, odnosno njihovih idealnih dijelova (uz naknadu njihove procijenjene vrijednosti), nije apriorno isključiv u odnosu na alternativna rješenja. Dapače, predviđa ne samo slučajeve u kojima se ova pretvorba može ostvariti uz naknadu nižu od procijenjene vrijednosti poduzeća, odnosno njegovog idealnog dijela (v. čl. 16, 19, 20, 24 i 33), nego i slučaj besplatne podjele dionica (čl. 34). Međutim, dosadašnji rezultati primjene ovog zakona su vrlo skromni. Razmjerno je mali broj društvenih poduzeća privatiziran. Istodobno očitovana je osjetna tendencija širenja javnog sektora pojavom razmjerno velikog broja javnih poduzeća. Realna je, dakle, pretpostavka da će praktički nakon 30. lipnja tg. najveći dio društvenih poduzeća doći u državno vlasništvo, odnosno da će razmjerno najveći dio dionica i udjela u poduzećima pripasti Hrvatskom fondu za razvoj. Drugim riječima, umjesto pretvorbe društvenog kapitala do razine individualiziranog dioničarstva i transferabilnog privatnog vlasništva (što je preduvjet tranzicije) ova će se svesti, u pretežnom dijelu, na pretvorbu društvenog vlasništva u državno, što po definiciji ne obećava neophodan preokret u pogledu ukupne produktivnosti činitelja uspješnosti privređivanja na razini gospodarstva u cjelini.

Doduše, Zakon o pretvorbi sadrži niz odredbi kojima bi trebala biti svrha osigurati da Hrvatski fond za razvoj, u eventualno nastalim ovakvim uvjetima, ne djeluje kao svojevrsna (državna) holding kompanija (kojoj je cilj upravljati poduzećima čije dionice ima u svom portfelju i sudjelovati u definiranju njihovog poslovanja) nego kao svojevrsno povjereništvo - slično kao što u tržišno razvijenim gospodarstvima djeluje investment - trustovi, kojima nije cilj upravljanje poduzećima čije dionice imaju u svojim portfeljima, već promet tih dionica.

Međutim, neovisno o tome u kojoj bi mjeri ove odredbe Zakona stvarno osigurale željeno ponašanje Hrvatskog fonda za razvoj, sigurno je da bi u našem primjeru (nakon što je ratom toliko degradirana, ionako inferiorna u odnosu na ponudu, kupovna moć stanovništva) takvom provedbom proces privatizacije trajao suviše dugo, te da je zato sa gledišta strategije gospodarskog razvoja teško prihvatljiv. Da bi se prekinuo negativni trend i što prije preokrenuo smjer gospodarskih kretanja razmahom poduzetništva i privlačenjem kapitala nameće se, između inoga, model brze pretvorbe društvenog vlasništva, što je u datim uvjetima ostvarivo samo putem njegove podjele. Pri tom bi trebalo prethodno u strategiji tranzicije imati jasno definiran stav: što od (do)sadašnjeg "društvenog vlasništva" treba (p)ostat državno; a u pogledu "društvenog vlasništva" što će se privatizirati: da li će se privatizirati podjelom (bez naknade) u cijelosti ili će se na taj način privatizirati određen njegov dio, a drugi prodajom (posredstvom Hrvatskog fonda za razvoj i Republičkih fondova mirovinskog i invalidskog osiguranja ili nekih drugih institucija, odnosno poduzeća osnovanih u tu svrhu). U slučaju izbora ovog drugog, kombiniranog modela trebalo bi precizirati razmjer u kojem se privatizacija ima obaviti odmah podjelom (bez naknade), a u kojem prodajom.

4.2.5. U praksi i stručnoj literaturi poznati su alternativni metodi provedbe privatizacije podjelom društvenog, odnosno državnog vlasništva bez naknade (primjerice, podjela dionica bez naknade radnicima odnosno poduzeća koju predviđa čl. 34 Zakona o pretvorbi društvenih poduzeća, pa Friedmanovi modeli privatizacije putem podjele dionica radnicima ili svom punoljetnom stanovništvu diverzifikacijom portfelja, te modeli privatizacije putem emisije voucher - a i sl)

Sa gledišta svrhe provedbe vlasničke pretvorbe od značaja je da se njihov izbor vrši temeljem procjene koji je razmjerno najbrži i koji, u datim uvjetima, u najvećoj mogućoj mjeri doprinosi aktiviranju financijskog tržišta i uspostavljanju odnosa između vlasnika, poduzetnika, menadžera, uprave i zaposlenih koji su prilagođeni potrebama pune afirmacije poduzetništva, konkurentne sposobnosti poduzeća i ubrzanja procesa tranzicije u cjelini.

Sa te točke gledišta prednost u izboru pripada modelu privatizacije putem emisije vouchera. Njegova primjena eliminira potrebu provedbe skupog i kompliciranog postupka procjene vrijednosti poduzeća. Emisija dionica poduzeća može se izvršiti u nominalnim vrijednostima određenim na temelju računovodstvene vrijednosti odnosno poduzeća, a emisija vouchera u nominalnim vrijednostima određenim na temelju zbroja računovodstvenih vrijednosti svih poduzeća (što podliježu privatizaciji) i razmjernog udjela svakog građanina u toj vrijednosti. Voucher je priznanica na pravo kupovine dionica, čija je nominalna

vrijednost utvrđena određenim jedinicama proporcionalnog udjela svakog građanina u ukupnoj računovodstvenoj vrijednosti vlasništva što podliježe privatizaciji. Pri opredjeljenju podjele društvenog vlasništva bez naknade, svim punoljetnim građanima dodjeljuju se voucheri u jednakoj veličini ukupne nominalne vrijednosti besplatno. Imalac vouchera može na tržištu vrijednosnih papira kupiti dionice poduzeća (koja se privatiziraju) kod investicijskih kompanija koje se bave njihovim prometom i/ili uložiti ih u dionice tih kompanija (i na taj način izvršiti diverzifikaciju portfelja po vlastitom izboru). Na taj način odmah se aktivira financijsko tržište (s tim što se u prvom koraku dionice plaćaju voucherima umjesto novcem) i potiče osnivanje njegovih institucija (konzalting kompanije, investicijske kompanije, joberi brokeri i sl.), a što je pretpostavka za razvoj poduzetništva i stvaranja poduzetničkog ambijenta. Ovisno o uspostavljenom odnosu ponude i potražnje dionica pojedinih poduzeća, njihova će tržišna cijena odstupati od njihove nominalne vrijednosti (bilo da se izražava voucherima ili novcem) i na taj način ubrzo će tržišna zamijeniti administrativnu valorizaciju poduzeća. Ukratko, opći učinak primjene ovog modela bio bi značajan doprinos ubrzanju procesa tranzicije, što je preduvjet i sastavni element strategije gospodarskog razvoja.

4.3. Slijedeći skup aktivnosti na liniji kreiranja najboljeg okruženja za porast ukupne produktivnosti činitelja koji bi trebao biti sastavni element strategije gospodarskog razvoja Hrvatske danas, je osiguranje i poticanje razvijanja tržišta i konkurentne mikroekonomije.

Četiri kritična područja: ljudski resursi, unutrašnje gospodarenje, međunarodno gospodarenje i makroekonomska politika međusobno su tijesno povezana i zbog toga i politike što se primjenjuju u okviru i u odnosu na ova četiri područja moraju biti konzistentne. Djelotvornost unutrašnjeg gospodarenja umnogome je uvjetovana stupnjem njihove konkurentnosti. Globalna konkurencija (unutrašnja i vanjska) podstiče inovaciju, širenje i unapređivanje tehnologije i djelotvorno korištenje resursa. Japan, Republika Koreja, Singapur, USA i najuspješnija gospodarstva Zapadne Europe koriste prednosti globalne konkurencije koju štite rigoroznim mjerama. Obrnuto, u velikom dijelu svijeta u razvoju, sistemi industrijskih licenci, restrikcija na uvoz i izvoz, neprikladnih zakonskih propisa u vezi sa zaposlenošću, osnivanjem i stečajem poduzeća, nedefiniranih vlasničkih prava i kontrole cijena sasvim su oslabili snagu konkurencije i zakočili tehnološke promjene i rast produktivnosti. (V. Thomas, 1991).

Osiguranje djelovanja globalne konkurencije i korištenja svih učinaka implicira radikalna raskid sa praksom administriranja u gospodarstvu, distorzijom cijena i umjesto toga, država mora omogućiti tržištu da slobodno djeluje, a intervenirati jedino tamo kada i gdje se tržište očituje nedjelotvornim ili po definiciji ne vodi ka optimalnom rješenju (kao što je slučaj u primjeru eksternalija, javnih dobara i/ili uopće tamo gdje su prisutni by-efekti). Jednom riječju, sastavni element strategije gospodarskog razvoja Hrvatske trebalo bi biti poduzimanje mjera za liberalizaciju tržišta i jačanje domaće i inozemne konkurencije, olakšavanje djelovanja privatnog poduzetništva i sprečavanja njegove

diskriminacije u pogledu slobodnog pristupa tržištu, fiskalnih opterećenja i sl. U tu svrhu država mora odmah pristupiti konstituiranju stabilnog regulacijskog sustava tržišta uključujući donošenje antimonopolskih zakona (tipa onih iz zakonodavstava Zapadno Europskih zemalja i USA) i mjera u svrhu hitnog eliminiranja od ranije uspostavljenog monopolnog položaja velikih sistema, koji su ovi, pretvorbom iz društvenih u državna poduzeća, i dalje zadržali.

Strateška orijentacija na osiguravanje slobodnog djelovanja tržišta i korištenja učinaka konkurencije kao jednog od temeljnih domaćih izvora razvoja ne implicira samo djelovanje tržišta i konkurencije na razini poduzeća nego i na razini pojedinca. Da bi gospodarstvo bilo djelotvorno uvjet je ne samo da su uspostavljeni tržišni odnosi i ponašanja na razini poduzeća nego još i da se odnosi unutar poduzeća organiziraju slično razmjeni dobara na vanjskim tržištima. Jednako kao što se na vanjskim tržištima dosljedno vezuju cijene za dogovorene ugovorne uvjete sa pravom odbijanja isporuke bilo kojeg dobra koje ne zadovoljava ugovoreni minimum, da bi se osigurala učinkovitost, mora se institucionalizirati i unutar poduzeća pravilo vezivanja nadnica (odnosno plaća) na stvarne radne inpute, njihovu kvalitetu i kvantitetu, uključujući pravo prekida radnog ugovora. U toj unutrašnjoj konkurenciji, na tržištu pojedinac (koje mora biti, razumije se, podjednako institucionalizirano i unutar institucija i ustanova svih vrsta djelatnosti, a ne samo unutar privrednih gospodarskih djelatnosti) formira se kao isključivi kriterij sklapanja i održavanja radnog ugovora: kvaliteta i kvantiteta rada koji pojedinac ostvaruje na svom radnom mjestu, kao jedna od značajki pravog "tržišnog društva". Ovo pretpostavlja da je cijena rada tolika da se zaposleni "boji" otkaza (što nije slučaj kad je slabo plaćen) i ujedno da potiče svakog pojedinca da razvija svoj ljudski kapital. Odatle slijede dva dodatna elementa strategije gospodarskog razvoja u nas.

Prvi se odnosi na potrebu orijentacije ka osiguranju formiranja (na tržištu rada kroz kolektivne ugovore itd.) osjetno veće i adekvatnije cijene rada, ali ujedno i da poslodavac ima šire ovlasti u sferi prava nadzora izvršavanja i raskida radnog ugovora. Drugi se odnosi na investiranje u ljude. Na dostignutom stanju našeg razvoja i pri teškim posljedicama rata, ne može se očekivati da će tržište osigurati ljudima - poglavito onim siromašnima - adekvatno obrazovanje i zbrinuto zdravlje koje bi bilo na razini njihovih sposobnosti i spremnosti da razvijaju svoj ljudski kapital. Dosljedno, ovdje je neophodna veća briga države nego do sada, koja u tu svrhu može osigurati i pomoć odgovarajućih međunarodnih organizacija. Unapređenje obrazovanja i zdravlja ključ je ekonomskih performanci, a zato i razvoja. Povećanje kvalitete i kvantitete investicija u ljude sastavni je dio razvojne orijentacije.

4.4. Strateška orijentacija ka razvoju tržišta i konkurentne mikroekonomije uključuje i otvorenost ka međunarodnim protocima dobara, kapitala, usluga, tehnologije i ideja, kao i utemeljenje stabilne makroekonomske politike.

Otvorenost ka robnoj razmjeni, investiranju i idejama od velikog je značenja u poticanju domaćih proizvođača na smanjenje troškova uvođenjem novih tehnologija i razvijanjem novih i boljih proizvoda, a prisustvo stranog kapitala u

formiranju poduzetničkog ambijenta i ponašanja. Osim toga, otklanjanje barikada međunarodnoj razmjeni znači da vlastita populacija neke zemlje nije ograničenje u postizanju ekonomije razmjera. Singapur sa populacijom od oko 2,7 milijuna, izvozi godišnje oko 35 milijuna dolara vrijednosti proizvedenih roba - skoro dvaput koliko Brazil sa populacijom od oko 85 milijuna. (*V. Thomas*)

Utemeljenje stabilne makroekonomije je jedno od najvažnijih javnih dobara koje može Vlada osigurati. Ona bi se morala zasnivati na rigidnoj monetarnoj, a fleksibilnoj fiskalnoj politici, jer razmjerno stabilna vrijednost novca je preduvjet uspješne tranzivije, afirmacije privatnog poduzetništva i poduzetničkog ponašanja i uopće djelotvornosti liberalnog tržišnog gospodarskog sustava. U tu svrhu nameće se potreba reformiranja bankarskog sustava u cjelini i posebice učvršćenja samostalnosti i neovisnosti hrvatske centralne banke u odnosu na izvršnu vlast uz preuzimanje pune odgovornosti za vlastitu emisijsku aktivnost, kako bi se osiguralo smanjivanje postignute stope inflacije.

5. UPRAVLJANJE I RAZVOJ

Svojedobna prevlast pristupa kvantitativne ekonomije u razmatranjima problema razvoja bila je dovela do zanemarivanja, između inoga, istraživanja pitanja odnosa razvoja i upravljanja, shvaćenog kao zadaće političke vlasti da rukovodi poslovima nacije. Zahtjevi prakse, međutim, potakli su interdisciplinarni pristup u razmatranju problema razvoja, što je dovelo do potpunijeg sagledavanja čimbenika koji ga određuju i danas do sve češćeg označavanja kvalitete upravljanja kao jedne od ključnih determinanti razvojnih performanci zemlje (*P. Landell - Mills & i.Serageldin 1991*).

U izvještaju Svjetske banke 1989 o Sub - Saharan Africa, "*From Crisis to Sustainable Growth*", izravno je načeto pitanje upravljanja, pri čemu se ovo tretira kao okruženje velikog akcionog radijusa: djelotvornost državnih institucionaliziranih aranžmana, procesi donošenja odluka, formuliranje politike, korištenje raspoloživih kapaciteta, protok informacija i priroda odnosa upravljača prema svojim ovlaštenjima, obvezama i biračima. Pri tome se pravi distinkcija između dvije posebne, ali međusobno isprepletene dimenzije upravljanja: jedna je politička (odnosi se na stupanj obveze ostvarivanja kvalitetnog upravljanja i na dužnost pravednog arbitriranja između konkurirajućih interesa), a druga je tehnička (odnosi se na pitanje djelotvornosti i javnog menedžmenta).

Označavanjem kvalitete upravljanja ključnom determinantom razvojnih performanci zemlje, a onda i poticanja njegovog unapređivanja kao sastavnog dijela strategije gospodarskog razvoja, otvoreno je pitanje: što predstavlja dobro upravljanje, upravljanje koje ne koči, već potiče razvoj? Iako ima više različitih gledišta o tome, od kojih su neka etnocentrično i/ili kulturno determinirana, može se navesti skup karakteristika koje čine opće priznatu minimalnu jezgru takve kategorije upravljanja. One se, u velikoj mjeri, izvode iz, ili se dovode u vezu sa, Općom deklaracijom o ljudskim pravima, za koju se može reći da predstavlja moralni koncenzus međunarodne zajednice naroda. Tu neupitnu minimalnu jezgru

čine: politička odgovornost; sloboda udruživanja i participacija; zdravi pravni sustav; odgovornost birokracije; sloboda informiranja i izražavanja, te kompetentnost javnih službi i institucija.

5.1. Često se dokazivalo da je u uvjetima političke demokracije teže ostvarivati ekonomski razvoj ili čak da ga samo autoritativne vlade mogu osigurati. Međutim, pokazalo se da je to očigledno pogrešno gledište. Iskustva posljednja tri desetljeća ukazuju, na primjeru brojnih zemalja: (a) na potpunu neodrživost teze da individualne slobode otežavaju gospodarski rast i (b) da autoritativni režimi ne doprinose ubrzanju gospodarskog razvoja. Rast je ostvarivan i u zemljama demokratskih i u zemljama nedemokratskih režima. Međutim, kad se osim stope rasta uzmu u obzir i druge činjenice - primjerice, da od drugog svjetskog rata nije bilo rata između dvije demokratske države i da u posljednjih 50 godina (kako je na Godišnjoj konferenciji Svjetske banke o ekonomskom razvoju istakao A. Sen) nije bilo gladi u državama sa slobodom štampe - dobiva se druga slika. Dolazi se do zaključka da demokracija, mada nije bezuvjetna pretpostavka gospodarskog razvoja, može u cijelom skupu čimbenika poboljšati obavljanje razvoja u drugim dimenzijama (*L. Summers, 1991*).

Sagledavanje postojanja korelacije između razvoja i demokracije, ukazalo je da je unapređivanje političke odgovornosti od značaja ne samo sa gledišta unapređivanja demokratskog sustava, nego i sa gledišta gospodarskog razvoja. Klasičan mehanizam osiguranja i unapređivanja političke odgovornosti, ugrađen u najviše strukture političkog rukovodstva (jednako kao i za ostale javne funkcionare na svim razinama vlasti) je vjerodostojni izborni postupak uz vremenski ograničenu funkciju.

5.2. Sa prednjom preokupacijom usko je povezano pitanje da li građani odnosno zemlje imaju slobodu organiziranja prema posebnim interesima, a što uključuje i slobodu uspostavljanja religijskih skupova, profesionalnih asocijacija, skupova žena, "zelenih" i drugih dobrovoljnih organizacija u svrhu postizanja odgovarajućih političkih, socijalnih i ekonomskih ciljeva. Institucionalizirani pluralizam može predstavljati važan mehanizam za ublažavanje i rasijavanje ekskluzivne centralne političke moći, a ljudska sloboda i mogućnost participacije u političkom sustavu mogu se smatrati elementima punog i smislenog života, koji doprinosi dobrobiti pojedinaca i razvoju društva.

5.3. Malo je vidova upravljanja na kojima je uspostavljen čvršći konzensus od onog u slučaju potrebe za objektivnim, djelotvornim i postojanim pravosudnim sustavom. Bitna popratna pojava ovome je stvaranje, u provedbi zakonitosti dosljednih i stručno kompetentnih, zakonskih ustanova prisile, te brze i uslužne sudske administracije. Uspostavljanje dobro djelujućeg zakonskog i pravnog sustava, osamostaljenog u odnosu na organe izvršne vlasti, i zajamčenost vlasničkih prava (odnosno, u aktualnom žargonu kazano funkcioniranje pravne države) bitni je doprinosi gospodarskom razvoju.

Osim toga, instituiranje zakonitosti, zakonske odgovornosti i zdravog sudstva preduvjet je za djelotvornu političku odgovornost i odgovornost birokracije.

5.4. Da bi mjere za postizanje političke i zakonske odgovornosti bile djelotvorne, moraju biti popraćene s dodatnim aranžmanima na liniji činjenja birokracije odgovornom. To pretpostavlja nadzorne performance djelovanja javnih institucija i službenika uz djelotvornost i politički autonoman sustav posvećen korigiranju birokratskih zloupotreba i neuspješnosti.

Odlučna dimenzija birokratske odgovornosti je transparentnost. Ova implicira, primjerice, neposrednu dostupnost javnosti pregleda svih javnih računa i izvještaja o njihovoj kontroli, te praksu jasnog definiranja ovlasti javnih službenika i pravo svakog građanina i svakog donatora na uvid u nenedžment javnih fondova.

U srži birokratske (i političke) odgovornosti je potreba za rigoroznim sustavima financijskog menedžmenta i osiguranjem pristizanja brzih i nepopustljivih kazni za protuzakonitost. Iskustvo kazuje da se svaki vid tolerantnosti prema financijskim zloupotrebama s vremenom preraste u složenu i pogubnu korupcijsku praksu.

5.5. Sa zahtjevom za uspostavu odgovornosti ide "pod ruku" potreba za slobodnom cirkulacijom informacija i slobodom izražavanja. One olakšavaju uspostavljanje odgovornosti i njenu kontrolu. Osim toga, visok stupanj i simetričnost informiranosti preduvjet su djelotvornosti tržišta, racionalnih predviđanja i formiranja poslovnih odluka, kao i participacije u političkom odlučivanju. U suvremenim uvjetima postavlja se i problem selekcije i pravilne distribucije informacija, kako ne bi došlo do informacijske prezasićenosti. S druge strane, nažalost, vlade često očituju težnju zadržavanja za sebe i onemogućavanja svojim građanima dostupnost izvjesnih bitnih podataka u izvornom obliku, kao što su oni što se odnose na budžet, razmjenu, platnu bilancu, zaposlenost, kretanje troškova života, opće i zajedničke potrošnje i sl., iako je njihova dostupnost preduvjet za utemeljenu javnu raspravu o performancama državne uprave i gospodarskog sustava. Osim toga, poznavanje društvenih i gospodarskih podataka važno je za organiziranje poslovnog života, a njihovo nepostojanje prepreka je razvoju.

Primijetiti je, da konvencionalni gospodarski pokazatelji, kojima se u nas sada raspolaže, nisu usaglašeni, a onda ni usporedivi, sa gospodarskim pokazateljima razvijenih zemalja, što stvara velike teškoće u formiranju poslovnih odluka i predviđanja. Odatle, nameće se potreba njihove zamjene novim sustavom pokazatelja koji bi bio usuglašen sa onim što se primjenjuje u zemljama Europske zajednice i u razvijenim zemljama svijeta uopće. Međutim, sa gledišta unapređivanja upravljanja nije dovoljna sama dostupnost informacija, potrebne su i stručne analize i istraživanja gospodarskih kretanja i to da ovi nisu monopol države. Odatle potreba financijske potpore procesa formiranja nezavisnih istraživačkih organizacija i podržavanja autonomije sveučilišta.

5.6. Na kraju, opće usvojeno gledište je da dobro upravljanje karakterizira ne samo politička provjerenost i sustav osiguranja odgovornosti, zdrava pravosudna uprava i sloboda informiranja, nego i kompetentne javne ustanove.

LITERATURA

- Ahluwalia, I.J. (1985). *Industrial Growth in India* Delhi .Oxford :University Press
- Arrow, K.J. (1962) .The economic implications of learning by doing. *Review of Economic Studies*,vol. 29,pp 155 -73.
- Barro R.J. (1989). A cross-country of growth, saving and government, National Bureau ofEconomic Research, Working Paper No 2855, February.
- Barro R.J. (1989-b) .Economic growth in a cross-section of countries', National Bureau of Economic research, Working Paper No. 3120, September.
- Boardman, A.& Vinning, R. (1989) "Ownership and performace of private, mixed and stateowned enterprises", *The Journal of Law and Economics*, April
- Bruton, H. (1989). "Import substitution", Chapter 30 in (H.Chenery & T.N. Srinivasan eds),*Handbook of Development Economics*, Volumen 2, Amsterdam: North Holland.
- Cass, D. (1965) "Optimum economic growth in an aggregative model of capital accumulation",*Review of Economic Studies*, vol. 32 pp 233-40.
- Chenery, H.B. (1979) *Structural Change and Development Policy*, New York: Oxford University Press.
- Chenery H.B. (1983) "Interaction between theory and observation in development, *Word Development*, vol.II,pp 853-61.
- Chenery, H.B., Robinson, S.& Syrquin,M. (1986). *Industrialisation and Growth: A Comparative Study*, Washington: World Bank.
- Chenery, H.B. & Syrquin, M. (1975) *Patterns of Development, 1950-1970*, London: Oxford University Press.
- Curwen, P. (1986). *Public enterprises, A modern approach*, Studies in Political Economy, Harvester Press, Brighton.
- Denison, E.F. (1967) *Why Growth Rates Differ: Post-War Experience in Nine Western Countries*, Washington: Brookings Institution.
- Dreze, J.P. & Sen, A.K. (1990) *Hunger and Public Action*, Oxford: University Press.
- Dreze, J.P. & Stern, N.H. (1987) "The theory of cost benefit analysis in *Handbook of Public Economics*(eds Auerbach & M. Feldstein)", North Holland: Elsevier Science publishers BV.
- Gupta, S.P. (1989) *Planning and Development in India*, New Delhi: Allied.
- Hahn, F.H. and Matthews, R.C.O. (1964) "The theory of economic growth". *Economic Journal*,vol 74. pp 779-902.
- Harrod, R.F. (1939) "An essay in dynamic theory", *Economic Journal*, vol 49,pp 14-33.
- Kaldor, N. (1961). "Capital accumulation and growth". In *The Theory of Capital* (eds. F.A. Lutz andD.C. Hague) London: Macmillan.

- King, M.A. & Robson, M. (1989) "Endogeneous growth and the role of history". LSE Financial Markets Group Discussion Paper No. 63. October.
- Kneese, A.V. & Sweeney, J.L. (eds) (1968). Handbook of Natural Resources and Energy Economics, Amsterdam: North Holland.
- Koopmans, T.C. (1965). "On the concept of optimal growth", Pontificia Academia Scientiarum, pp 225-88, Vatican City.
- Kornal, J. (1989). Srodnost između oblika vlasništva i mehanizma koordinacije. U zborniku: Problemi privrednog razvoja i privrednog sistema Jugoslavije - IV sv. Zagreb: Globus, str. 120-32.
- Kornal, J. (1990). Vision and Reality, Market and State, New York-London-Toronto-Sydney-Tokyo-Singapore: Harvester Wheatsheaf.
- Kuznets, S. (1955). "Economic growth and income inequality". American Economic Review, vol. 65, pp. 1-29.
- Kuznets, S. (1961). "Quantitative aspects of the economic growth of nations IV Long-term trends in capital formation proportions". Economic Development and Cultural Change, vol. 9, pp 1-124.
- Kuznets, S. (1963) "Quantitative aspects of economic growth of nations: VIII. Distributions of income by size". Economic Development and Cultural Change, vol. 11 (2) pp.1-80.
- Kuznets, S. (1966). Modern Economic Growth, New Haven: Yale University Press.
- Kuznets, S. (1971) Economic Growth of Nations: Total Output and Production Structure, Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Landell-Mills & I. Seragelgin (1991). "Governance and the Development Process", Finance & Development, vol 28.No.3 pp 14-18.
- Lang Jurin, V (1991). "Zakon o pretvorbi društvenih poduzeća i strategija tranzicije", Glasnik, br. 60., str.18-20.
- Lewis, W.A. (1954). "Economic development with unlimited supplies of labour", Manchester School, vol. 22, pp 139-91.
- Lucas, R.E. (1988). "On the mechanics of economic development", Journal of Monetary Economics, vol.22, pp. 3-42.
- Mirrles, J.A. (1967) "Optimum growth when technology is changing", Review of Economic Studies, vol.34, pp. 95-124.
- Morris, C. & Adelman, I. (1988) Comparative Patterns of Economic Development 1850-1914. Maryland: John Hopkins University Press.
- Picot, A. & Kaulmann, T. (1989) "Comparative performance of government owned and privately owned industrial corporations, Empirical results from six countries". Journal of Institutional and Theoretical Economics, June.
- Platteau, J.Ph. (1990) "Land reform and structural adjustment in sub Saharan Africa: controversies and guidelines" Report prepared for FAO, August.
- Reynolds, J. (1983) "The spread of economic growth to the third world: 1850-1980" Journal of Economic Literature, vol. 21, pp.941-80.

- Romer, P.M. (1986) "Increasing returns and long-run growth" *Journal of Political Economy*, vol. 94, pp 1002-37.
- Romer, P.M. (1989) "Capital accumulation in the theory of long-run growth" in *Modern Macroeconomics* (ed. R. Barro), Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Romer, P.M. (1990) "Endogenous technical change", *Journal of Political Economy*.
- Scott, M. F-g. (1989) *A New View of Economic Growth*, Oxford: Oxford University Press.
- Shell, K. (1973). "Inventive activity, industrial organisation and economic growth", In *Models of Economic Growth* (J.A. Mirrless and N.H. Stern, eds), London: Macmillan.
- Sheshinski, E. (1967) "Optimal accumulation with learning by doing", In *Essays on the Theory of Optimal Growth*, (K. Shell eds.), Cambridge, Mass: MIT Press.
- Solow, R. (1956). "A contribution to the theory of economic growth", *Quarterly Journal of Economics*, vol. 70, pp. 65-94.
- Solow, R. (1957). "Technical change and the aggregate production function", *Review of Economics and Statistics*, vol. 39, pp. 312-20.
- Spence, A.M. (1984). "Cost reduction, competition and industry performance" *Econometrica*, vol. 52, pp. 101-21.
- Stern, N. (1991) "The determinants of growth", *Economic Journal*, vol. 101., No. 404. pp. 122-33.
- Summers, L. (1991) "Research challenges for development economists" *Finance & Development*, vol. 28. No. 3. pp. 2-5.
- Summers, L. & Heston, A. (1988) "A new set of international comparisons of real product and price levels estimates for 130 countries, 1950-1985", *Review of Income and Wealth*, pp 1-25.
- The World Development Report 1991, Philadelphia, PA: World Bank Publication.
- Thomas, V. "Lessons from economic development", *Finance & Development*, vol. 28., No. 3. pp. 6-9.
- Uzawa, H. (1963). "Optimum technical change in an aggregative model of economic growth", *International Economic Review*, vol 6. pp. 18-31.
- Zakon o pretvorbi društvenih poduzeća, Narodne novine br. 19/91.

Dr. Smiljan Jurin

ECONOMIC DEVELOPMENT STRATEGY OF THE REPUBLIC OF CROATIA

Summary

The fundamental approach of this paper indicates that when defining the strategy of the economic development one should start from the findings of the theory of determinants of growth and from the conclusions of the empirical processes of economic development during the past 46 post-war years.

By analysing the first one, the six key determinants of the growth with a particular accent on the role of knowledge (i.e. labour force) and infrastructure (physical and social) have been indicated and by analyzing the second one the role of cooperation as well as the state potential in stimulating the process of growth have also been pointed out. The state must give up the function of production and allocation of commodities, since these are being best realized through market competition, but the state must take care of: improvement of infrastructure, investments in human potential and encouragement of scientific research and innovations contributing to the growth of general productivity of the factors. The concern about improving physical and social infrastructure implies among the other things the creation of a number of activities in order to encourage the extension of the market and competitive microeconomics, clear defining and protection of the rights of ownership, the attraction of capital, and stable macroeconomics.

As an integral element of the strategy and presumption of the development, fast transition from "inherited" centralized into enterprising economy and the transformation of the society as a whole into a really "market oriented society", are strongly imposed in our case. Privatisation of "social ownership" and activation of capital market are prerequisites of realizing that transition, therefore the choice of the model of privatisation, i.e. transformation of the socially owned enterprises has to a great extent been determined.

The last part of this paper deals with the question of interrelation of development and the quality of management (understood as the political authorities' task to manage the national affairs), i.e. the question what is meant by good management - the management that does not hinder but encourage the development.

Key words: *strategy, development, growth, models of growth, determinants of growth, elements of strategy, privatisation, management.*